

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS KOMMISSION

Bryssel den 20.06.2001
KOM(2001) 331 slutlig

**MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN
TILL RÅDET OCH EUROPAPARLAMENTET**

**EN STRATEGI FÖR RÖRLIGHET I DET EUROPEISKA OMRÅDET FÖR
FORSKNINGSVERKSAMHET**

1. BAKGRUND

I januari 2000 antog kommissionen ett meddelande där man föreslog att man skulle skapa ett europeiskt område för forskningsverksamhet (ERA)¹. I meddelandet betonades bland annat behovet av att öka tillgången till mänskliga resurser och deras rörlighet. Särskilt riktade man uppmärksamheten på att man i framtiden bättre skulle kunna utnyttja rörligheten, både på det nationella och europeiska planet, som ett instrument för att sprida vetenskapligt kunnande. Bland de åtgärder som nämndes för detta ändamål var följande: att införa en europeisk dimension i vetenskapliga karriärer; att göra Europa mer attraktivt för forskare från resten av världen; att uppmuntra forskare som rest utomlands för att utbilda sig eller göra karriär att återvända; att föra samman forskarsamhällen, företag och forskare i Västeuropa och Östeuropa.

Vid sitt möte i Lissabon den 23–24 mars 2000 godkände Europeiska rådet det projekt som innebär att ett europeiskt område för forskningsverksamhet skapas. Man fastställde därvid ett antal mål samt en tidtabell. Bland annat ombads rådet och kommissionen, vid behov tillsammans med medlemsstaterna, att vidta nödvändiga åtgärder dels för att senast 2002 undanröja hinder för forskares rörlighet i Europa, dels för att dra till sig och behålla de stora forskartalangerna i Europa.

I en resolution² av den 15 juni 2000 uppmanade rådet (forskning) "medlemsstaterna och kommissionen att samarbeta för att identifiera och verka för att de nuvarande hindren för forskarnas rörlighet skall undanröjas i syfte att underlätta skapandet av ett autentiskt europeiskt vetenskapligt samfund".

Efter detta möte med rådet (forskning) inrättade kommissionen en högnivågrupp som skall främja forskarnas rörlighet (HLG – *High-Level Expert Group on Improving Mobility of Researchers*). Gruppen består av nationella experter som utsetts av medlemsstaterna. Den skall hjälpa till med att ta fram en analys för kommissionen, som sedan skall presentera sina förslag i juni 2001. Efter ett detaljerat förarbete av berörda tjänstegrenar inom kommissionen, har högnivågruppen hållit fyra möten och lagt fram en rapport i april 2001.

Rörlighetens regionala dimension betonades uttryckligen i kommissionens meddelande "Genomförandet av 'ett europeiskt område för forskningsverksamhet': Riktlinjer för unionens åtgärder inom forskning (2002–2006)"³. Betydelsen av denna dimension betonades också av rådet (forskning) i en resolution från november 2000, där man underströk vikten av att främja vetenskapliga och tekniska prestationer i alla regioner i medlemsstaterna.

Området forskning, innovation och företagande identifierades också som ett de viktigaste områdena för strategiska åtgärder vid Europeiska rådets möte i Stockholm den 23-24 mars 2001. Europeiska rådet framhöll då bland annat kompetensbristen och problem med rörligheten. Europeiska rådet uppmanade rådet "att studera en särskild strategi för rörlighet inom det europeiska forskningsområdet på grundval av det förslag som kommissionen har aviserat". I syfte att undersöka drivkrafterna, egenskaperna och hindren inom den europeiska arbetsmarknaden inrättade kommissionen dessutom en högnivågrupp för frågor som rör kompetens och rörlighet. Arbetsgruppen kommer att bidra till den

¹ KOM(2000) 6 slutlig.

² EGT C 205, 19.7.2000, s. 1.

³ KOM(2000) 612 slutlig, 4.10.2000.

handlingsplan som kommissionen kommer att presentera inför Europeiska rådets vårmöte 2002 och som skall främja uppbyggnad och öppnande av nya europeiska arbetsmarknader.

I detta meddelande presenteras en strategi för skapande av en miljö som främjar rörlighet för forskare i det europeiska området för forskningsverksamhet. Syftet är att bygga upp, dra till sig och behålla tillräckliga personalresurser inom forskningsområdet och att främja innovation. Meddelandet syftar till att bygga upp forskningskompetens och framstående kunnande inom det europeiska området för forskningsverksamhet. Detta skall ske genom att man vidtar omedelbara åtgärder för genomförande, skapar gynnsamma villkor för att främja utvecklingen av ovannämnda miljö och identifierar olika sätt att säkerställa finansiering från de olika aktörer som är inblandade. Särskild uppmärksamhet kommer att ägnas åt att uppmuntra rörlighet mellan sektorer, t.ex. mellan näringsliv och den akademiska världen och vice versa. Detsamma gäller för rörlighet mellan regioner. Man vill därvid undvika "kompetensflykt" från mindre utvecklade regioner, genom att aktivt främja rörlighet både till och från dessa regioner. Vid utformningen av en strategi för forskarnas rörlighet i det europeiska området för forskningsverksamhet, beaktas i föreliggande meddelande följande: det förhållningssätt gentemot forskare från kandidatländer som presenteras i kommissionens beslut om förhandlingsmandat inför utvidgningen⁴; det förhållningssätt gentemot medborgare från tredje land som presenteras inom ramen för kommissionens ändrade förslag till "Europaparlamentets och rådets direktiv om utstationering av arbetstagare från tredje land i samband med tillhandahållande av tjänster över gränserna"⁵; "Rådets direktiv om en utvidgning av friheten att tillhandahålla tjänster över gränserna till tredjelandsmedborgare som har etablerat sig inom gemenskapen".⁶ Slutligen är kommissionen, när det gäller föreliggande meddelande, fullt medveten om de utmaningar och möjligheter som uppstår inom forskningsområdet till följd av den kommande utvidgningen av EU. Kandidatländerna kan utan tvivel lämna ett viktigt bidrag, tack vare kunnandet hos de personer som är verksamma inom vetenskap och forskning i dessa länder, för att höja kompetensen och förbättra möjligheterna till rörlighet i Europa.

2. VARFÖR EN SÄRSKILD STRATEGI FÖR FORSKARNAS RÖRLIGHET?

Syftet med det europeiska området för forskningsverksamhet är att förbättra den övergripande organisationen av forskningen i Europa. Forskning är en stark drivkraft för ekonomisk tillväxt. Om man jämför med huvudkonkurrenterna, ger personalsituationen inom FoU-området i Europa under senare år anledning till en rad farhågor:

- Antalet verksamma inom forskning och utveckling är förhållandevis lågt – endast 5,1 forskare per tusental arbetstagare i Europa, jämfört med 7,4 i USA och 8,9 i Japan.⁷
- Skillnaden är ännu tydligare om man enbart räknar de forskare som är anställda inom industrin: 2,5 per tusental i Europa, jämfört med 7,0 i USA och 6,3 i Japan.⁸

⁴ SEC(2001) 538/7, 11.4.2001: "Essential Elements for the Draft Common Positions concerning Freedom of Movement of Persons".

⁵ EGT C 311 E/197, 31.10.2000, s. 187.

⁶ EGT C 311 E/197, 31.10.2000, s. 197.

⁷ "Towards a European Research Area. Science, technology and innovation key figures 2000". Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för forskning och Eurostat, EUR 19396, 2000, s. 36. Uppgifterna för EU avser 1997, för USA 1993 och Japan 1998.

- När det gäller unga personer verksamma inom det vetenskapliga och tekniska området verkar det också finnas en kompetensflykt från Europa till USA⁹. Statistiken är visserligen ofullständig, särskilt när det gäller forskare som kommer till Europa. Man har dock visat att hälften av alla utländska studenter som har tillfälliga visum, och som tar doktorsexamen inom naturvetenskap och teknik i USA, fortfarande jobbar kvar i USA fem år senare. Andelen sådana studenter varierar, beroende på ämnesområdet för doktorsexamen, mellan 32 % (samhällsvetenskap) och 61 % (naturvetenskap och matematik).¹⁰
- Antalet unga människor som är intresserade av en karriär inom vetenskap och forskning minskar. I EU studerar 23 % av befolkningen i åldern 20–29 år vid någon högskola, jämfört med 39 % i USA.¹¹
- Slutligen är kvinnorna fortfarande en underutnyttjad kapacitet för vetenskapen i Europa. Trots att hälften av alla personer med universitetsexamen är kvinnor, utgör de mindre än 10 % av professorerna. Som ett exempel kan nämnas en nyligen genomförd studie som är inriktad på kemisektorn i Förenade kungariket: andelen kvinnor i denna sektor är 16 % av all universitetspersonal, närmare bestämt 22 % av forskarna, 13 % av lärarna, 4 % av universitetslektorerna och mindre än 1 % av professorerna.¹²

Denna situation kräver brådskande åtgärder för att Europa skall kunna bibehålla och stärka sin konkurrensförmåga. Kontinuerlig tillgång till kvalificerad arbetskraft, både kvantitativt och kvalitativt, är av största vikt för att man dels skall kunna dra största möjliga fördel av forskningen i ett kunskapsbaserat samhälle, dels uppfylla de mål som satts upp för det europeiska forskningsområdet. Därför behöver Europa en radikal ökning av antalet forskare – genom att locka fler unga människor till forskningen, genom att bättre utnyttja den potential som kvinnorna utgör inom vetenskapen och genom att dra till sig begåvade forskare från tredje land i syfte att på bästa sätt dra fördel av det globala kunnandet. I kommissionens meddelande om innovation i en kunskapsstyrd ekonomi¹³ efterlystes främjande, genom tydliga vägar, av geografisk rörlighet och av rörlighet mellan olika sektorer för forskare.

Rörlighet, ett välkänt och effektivt sätt att utbilda kvalificerade arbetstagare och att sprida kunskap, är ett kärnelement i utvecklingen av forskningen, och den har ännu inte utnyttjats till fullo i Europa. Till skillnad från andra områden, där perioderna med rörlighet vanligen är korta och ofta begränsade till vissa karriäretapper, berör rörligheten för forskare alla åldrar och alla steg i en forskares karriärväg. Den gör det möjligt att inrätta och driva multinationella forskarlag och nätverk av forskare, som ökar Europas konkurrensförmåga och möjligheterna att utnyttja resultaten i framtiden. Ökad fysisk rörlighet för forskare – oavsett om det gäller transnationell rörlighet (mellan länder), rörlighet mellan regioner eller mellan sektorer (mellan den akademiska världen och industrin) – är därför nödvändig för att man på bästa sätt skall kunna utnyttja tillgängliga resurser.

⁸ "Towards a European Research Area. Science, technology and innovation key figures 2000". Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för forskning och Eurostat, EUR 19396, 2000, s. 36. Uppgifterna för EU avser 1997, medan uppgifterna för USA och Japan avser 1998.

⁹ S. Mahroum: "Skilled labour – Competing for the highly skilled: Europe in perspective." Science and Public Policy Vol. 26 No. 1, februari 1998, s. 17–25.

¹⁰ M. G. Finn: "Stay rates of foreign doctorate recipients from U.S. universities", Oak Ridge Institute for Science and Education, 1999.

¹¹ "Towards a European Research Area. Science, technology and innovation key figures 2000". Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för forskning och Eurostat, EUR 19396, 2000, s. 39.

¹² Ea, Study of the Factors affecting the Career Choices of Chemistry Graduates, London, 2000, s. 10.

¹³ KOM(2000) 567.

Rörlighet är dock inte ett självändamål, utan ett instrument som kan utnyttjas för optimering av forskningsresultat. Den skapar ett europeiskt mervärde genom att:

- förbättra forskarutbildningen, kvantitativt och kvalitativt, genom att erbjuda bästa tillgängliga möjligheter oberoende av var kunskanden finns,
- främja forskningssamarbete internationellt, med olika regioner och mellan den akademiska världen och affärsvärlden (nätverksbyggande),
- öka kunskaps- och tekniköverföringen mellan de olika aktörerna i det europeiska forsknings- och innovationssystemet, inbegripet industrin (företagsledares rörlighet – i förhållande till den vetenskapliga sektorn och den akademiska världen – bör beaktas på lämpligt sätt),
- höja den vetenskapliga kompetensen hos enskilda forskare och främja skapandet av internationellt ryktbara spetsforskningscentra som kan locka forskare från hela världen,
- främja spridning av framstående forskning i de olika regionerna i Europa, inbegripet de mindre gynnade regionerna i EU och i kandidatländerna,
- göra forskningsarbetet mer effektivt genom att föra samman kompetens och erfarenhet, ge bättre spridning av forskningsresultat samt optimera utnyttjandet av forskningsinfrastruktur och möjligheter till forskningsfinansiering,
- demonstrera, genom dess blotta existens, öppenheten i det europeiska området för forskningsverksamhet.

Detta är orsakerna till att rörligheten för forskare måste betraktas som en prioriterad fråga.

Rörligheten får olika följder beroende på de privatpersoner och organisationer som berörs, på forskarsamfundet som sådant samt på samhället i stort. Rörlighet måste uppmuntras när den är fördelaktig för alla berörda parter.

3. FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER – EN GEMENSAM STRATEGI FÖR PRIORITERADE INSATSOMRÅDEN

Den strategi som skisseras i föreliggande dokument tar hänsyn till det arbete som utförs av högnivågruppen samt till pågående arbete på gemenskapsnivå som avser rörlighet inom områdena utbildning¹⁴, sysselsättning ("*High Level Task Force on Skills and Mobility*" – Arbetsgruppen på hög nivå för yrkesskicklighet och rörlighet) och offentlig sektor¹⁵. Den bygger på tidigare arbeten, i synnerhet grönboken om hinder för rörlighet över gränserna (1996)¹⁶ och rapporten från högnivågruppen för fri rörlighet för personer, där Simone Veil var

¹⁴ Kommissionens ändrade förslag till Europaparlamentets och rådets rekommendation om rörlighet inom gemenskapen för studerande, personer som genomgår yrkesinriktad utbildning, unga volontärer, lärare och utbildare, KOM(2000) 723 slutlig, och handlingsplanen för rörlighet, EGT C 371, 23.12.2000, s. 4.

¹⁵ Generaldirektörerna inom den offentliga sektorn har en särskild rörlighetsgrupp för frågor som rör fri rörlighet inom den offentliga sektorn. En rapport om rättsliga hinder för rörlighet lades fram vid generaldirektörernas möte den 9–10.11.2000.

¹⁶ KOM(1996) 462 slutlig.

ordförande (1997)¹⁷. Den passar också in i den nya strategin, som för närvarande främjas av kommissionen, för att se till att de nya europeiska arbetsmarknaderna blir öppna och tillgängliga för alla senast år 2005¹⁸. Den går dock ett steg längre genom att ta hänsyn till både forskningens speciella karaktär och den utmaning som det europeiska området för forskningsverksamhet innebär. Den omfattar alla forskningsområden, inom både offentlig och privat sektor, samt alla ålderskategorier och alla etapper i en forskarkarriär (doktorand, forskarkarriär i olika skeden).

Grunden för rörlighetsstrategin för det europeiska området för forskningsverksamhet är ett **förbättrat forskningssystem**. För att uppnå detta måste man skapa ett **mer gynnsamt klimat för transnationell rörlighet och rörlighet mellan sektorer** under hela forskarkarriären. Detta innebär en förbättring av europeisk forskningsfinansiering och forskningsinfrastruktur, undanröjande av hinder för rörlighet samt ytterligare ekonomiska stimulansåtgärder för att öka rörligheten.

Rörligheten görs till ett centralt element för alla olika etapper i forskningskarriären. Därvid syftar denna strategi till följande:

- Att göra Europa mer attraktivt för forskare. Detta innebär att behålla forskare i Europa, att locka forskare från tredje land till EU samt att uppmuntra forskare som är baserade utanför EU att återvända.
- Att öka den transnationella rörligheten för forskare och stärka den europeiska dimensionen i forskarkarriärerna.
- Att främja ökad rörlighet mellan den akademiska världen och industrin samt ett bättre utnyttjande av forskningsresultat.

När man gör Europa mer attraktivt för forskare måste man ägna särskild uppmärksamhet åt att förhindra nya former av "kompetensflykt" från tredje länder med mindre utvecklad forskningskapacitet. Denna strategi bör snarare stärka och utveckla ett symbiotiskt samarbete med dessa länder, och sålunda uppmuntra dem att bygga upp en egen forskningskapacitet.

Inom unionen kommer man att eftersträva regional sammanhållning genom att ta vederbörlig hänsyn till att mindre utvecklade regioner behöver dra till sig forskare – dels för att dessa regioner skall kunna förverkliga sina egna FoTU-drivna långsiktiga strategier, dels för att undvika att mindre utvecklade regioner får lida till följd av den ökade konkurrensen om högt kvalificerade forskare.

I samband med fastställandet av det övergripande målet, att öka rörligheten hos forskare, har kommissionen haft stor nytta av det arbete som utförts av högnivågruppen. Gruppen har pekat på några viktiga element:

¹⁷ Högnivågruppens rapport, samt annan information om fri rörlighet för personer, finns tillgänglig på Internet på adressen http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/people/index.htm.

¹⁸ Se meddelandet "Nya europeiska arbetsmarknader, öppna och tillgängliga för alla", KOM(2001) 116 slutlig.

För det första: de hinder som forskare och deras familjer möter beror väldigt mycket på vistelsens varaktighet (korttidsvistelser som normalt varar från några månader till ett år; medellånga vistelser på cirka 2–5 år; långtidsvistelser) och på vilket skede i karriären forskaren befinner sig. Högnivågruppen noterade i sin rapport att det verkade finnas särskilt många hinder för forskare i mitten av sin karriär under medellånga utlandsvistelser. Den rättsliga situationen är också påtagligt annorlunda för forskare från tredje land jämfört med för EU-medborgare.

För det andra: endast vissa hinder är specifika för forskare, men eftersom forskare i genomsnitt är mer rörliga än arbetskraften som helhet, påverkas de på ett betydande sätt av kvarvarande generella hinder för rörlighet hos arbetstagare och studenter. Dessa hinder är sociala, kulturella och språkliga, men även ekonomiska, ofta beroende på att man inte erkänner kvalifikationer och på att det saknas relevant social och ekonomisk information.¹⁹

För det tredje: skillnader kan konstateras mellan regeltexter och deras genomförande i praktiken; även om reglerna kan förefalla vara klara, kan det finnas problem med deras tillämpning i praktiska fall.

Tillhandahållande av pålitlig och aktuell information är av avgörande betydelse för att man skall kunna göra en bedömning av den verkliga situationen för rörliga forskare. I detta avseende bör det också nämnas att det finns en påfallande brist på uttömmande statistik angående rörlighet för forskare i de flesta av medlemsstaterna. Det gäller även i länder med regelbunden informationsinsamling och landstäckande register, och det rör både forskare som kommer till landet och forskare som lämnar landet. Den information som är tillgänglig är ofta spridd och ofullständig. Exempelvis är arbetskraftsundersökningar inte särskilt användbara, eftersom forskare inte identifieras som en avgränsad grupp. Kompletterande arbete behövs, särskilt från medlemsstaternas sida, för att man skall få fram relevant statistik och för att man med större precision skall kunna identifiera existerande rörlighetsmönster och de svårigheter som forskare möter under de olika etapperna i karriären.

Strategin för att skapa en mer gynnsam miljö för rörlighet för forskare i Europa måste dock formuleras kring följande prioriterade insatsområden, som har ringats in med hjälp av högnivågruppen:

- **Återvändande och karriärutveckling:** Rörlighet värderas ofta inte tillräckligt. För forskare utan fast tjänst finns det en rädsla för att hamna "utanför systemet" om man reser utomlands. Forskare som har varit borta från sina nationella forskningssystem under några år har ofta svårigheter att få en position när de återvänder hem. För mer etablerade forskare kan tjänstledighet vara en nackdel för avancemang i karriären. Ibland kan det vara så att den forskning som bedrivs utomlands eller i en annan sektor inte uppskattas tillräckligt. Forskare som flyttar med sikte på en långvarig vistelse i ett annat land måste ofta "börja om från början" i det nya landet: de kan ibland förlora det erkännande och den sociala status de har haft.

¹⁹ För en analys av de sistnämnda hindren, se det ovannämnda meddelande från kommissionen: "Nya europeiska arbetsmarknader, öppna och tillgängliga för alla".

- **Ekonomi:** Rörligheten hämmas av otillräcklig finansiering. Det finns inte tillräckligt med möjligheter att få tjänster, stipendier, bidrag för återvändande och/eller återintegrering m.m. Det gäller särskilt för forskare i mitten av karriären och för forskare i ett senare skede av karriären. Det är ofta i länder som ger forskare på universiteten möjlighet till sabbatsår som det uppstår svårigheter med den ekonomiska ersättningen.
- **Inresetillstånd och tillträde till arbetsmarknaden:** Immigrationsrestriktioner kan hindra forskare från tredje land att bidra till det europeiska området för forskningsverksamhet. För EU/EES-forskarens familjemedlemmar från tredje land finns det fortfarande problem när det gäller visa, uppehållstillstånd och krav för arbetstillstånd. Även de system med "gröna kort" som tagits fram för att locka högkvalificerad arbetskraft från utlandet är tillfälliga till sin karaktär: efter den föreskrivna tiden måste arbetstagaren i regel lämna landet²⁰. Den fria rörligheten för forskare från tredje land är också begränsad för närvarande. När sådana EU-baserade forskare vill resa till länder som inte omfattas av Schengenavtalet, för att använda särskild forskningsinfrastruktur eller för att delta i vetenskapliga konferenser, råkar de därför på svårigheter.
- **Socialförsäkring och skattefrågor:** Skillnader i socialförsäkringssystemen och skattenivåerna bland medlemsstaterna kan göra rörlighet oattraktiv. Rörliga personer måste ofta betala avgifter för förmåner som de inte kan utnyttja eller få kompensation för. Detta rör till exempel arbetslöshetsunderstöd. I vissa länder har statstjänstemän särskilda pensionssystem med restriktioner som gör det svårt att flytta utan förlust till ett annat land eller till den privata sektorn. Medborgare från tredje land, som är skyldiga att lämna landet vid slutet av den planerade vistelsen, kan förlora sina inbetalda pensionsavgifter om det inte finns något bilateralt socialförsäkringsavtal som omfattar den aktuella situationen. Bilateral beskattningsavtal saknas mellan några av de relevanta länderna. Det gäller särskilt länder utanför EU, och denna situation kan medföra risk för dubbelbeskattning. Det finns också en risk för dubbelbeskattning av pensioner, eftersom pensionsavgifter och pensionsförmåner behandlas olika i olika länder.
- **Immateriell äganderätt:** Detta område, särskilt när det gäller rörlighet mellan sektorer, anses allmänt vara en komplicerad fråga och ett potentiellt hinder.
- **Villkor och metoder för rekrytering:** Det är fortfarande så att forskartjänster ofta inte utannonseras internationellt. Ansökningstiden är för kort och det finns svårigheter beträffande erkännande av akademiska examina från andra länder. För tjänster inom den offentliga sektorn kan forskarna fortfarande drabbas av restriktioner som har att göra med regler för statsanställda, t.ex. när det gäller krav på språkkunskaper.
- **Familjefrågor:** Dessa frågor måste framhåvas, eftersom forskare i vanliga fall antingen flyttar med sin familj eller måste hålla nära kontakt med familjen som stannar kvar i hemlandet, beroende på vistelsens längd. Mindre förmånlig mammaledighet och föräldrapenning i ett värdland, eller otillfredsställande daglig barntillsyn, kan t.ex. avskräcka unga forskare från att flytta till ett annat land. Särskild uppmärksamhet bör också ägnas åt karriärproblemet för den medföljande partnern: han eller hon har ofta svårt att hitta ett jobb i det nya landet eller att få ledigt från sitt jobb i hemlandet.

²⁰ Fem år i det tyska tillfälliga programmet för rekrytering av IT-specialister.

- **Kön:** Slutligen behöver man ägna särskild uppmärksamhet åt könsaspekten i samband med rörlighet för forskare. Hindren för en karriärutveckling är fortfarande, i allmänhet, mycket större för kvinnor än för män. Detta belystes i ETAN-rapporten om kvinnor och vetenskap. För att kvinnliga forskare skall få lika möjligheter när det gäller rörlighet, måste man ta itu med de särskilda hinder som uppkommer till följd av strukturer, procedurer och kriterier som styr rörlighet.

4. ÅTGÄRDER

Kommissionen har för avsikt att utarbeta två typer av åtgärder, i nära samarbete med medlemsstaterna, i samband med förverkligandet av sin strategi för ett mer gynnsamt klimat för forskares rörlighet:

- Den första syftar till att upprätta den dynamik som krävs för att man skall kunna skapa och utveckla ett gynnsamt klimat för rörliga forskare under hela deras karriär.
- Den andra har att göra med de finansiella åtgärder som krävs för att man skall kunna uppnå en kritisk massa av rörliga forskare inom det europeiska området för forskningsverksamhet.

Av de orsaker som nämns i avsnitt 1 kommer kandidatländerna att integreras fullt ut i dessa förslag till initiativ.

Finansieringen av de åtgärder som beskrivs i detta kapitel täcks i sin helhet av femte ramprogrammet för forskning (1998–2002) och förslaget till det nya ramprogrammet (2002–2006).

4.1. Åtgärder som syftar till att upprätta den dynamik som krävs för att man skall kunna skapa och utveckla ett gynnsamt klimat för rörliga forskare

Den första typen av åtgärder, baserad på ett medellångt perspektiv, syftar dels till att förbättra de praktiska förutsättningarna för forskare i Europa, dels till att upprätta en dynamik för att förbättra de villkor som möjliggör en mer effektiv rörlighet. Dessa åtgärder kommer att utformas i samverkan med andra initiativ som tagits av kommissionen, i synnerhet initiativ som lagts fram inom ramen för följande dokument: Europaparlamentets och rådets rekommendation om rörlighet inom gemenskapen för studerande, personer som genomgår yrkesinriktad utbildning, unga volontärer, lärare och utbildare; handlingsplanen för rörlighet; meddelandet om nya europeiska arbetsmarknader.

4.1.1. Förbättra informationen om rörlighet

Kommissionen kommer att sätta igång en rad omedelbara åtgärder i syfte att tillhandahålla en bättre och mer omfattande vision avseende möjligheter till rörlighet i Europa och för att uppmuntra forskare att skaffa erfarenhet av rörlighet. Åtgärderna kommer att vara baserade på högnivågruppens rekommendationer, och de syftar till att tillhandahålla en övergripande ram inom vilken man kan utveckla en strategi för rörlighet.

Information till forskare och bättre information om lediga platser: Kommissionen föreslår att man inrättar en Internetportal med länkar till nationella webbplatser och kommissionens webbplatser. Genom denna portal skulle man tillhandahålla en gemensam ingångspunkt för nationell information och information som avser hela gemenskapen. I detta avseende kommer kommissionen att uppmuntra utveckling, inom varje medlemsstat, av innehållsrika nationella

webbplatser för forskare från EU och andra länder, där man i detalj redogör för nationella förordningar och förfaranden, tillhandahåller praktisk information samt offentliggör en förteckning över lediga platser och finansieringsmöjligheter. Webbplatserna skall också innehålla upplysningar om finansieringsmöjligheter för forskare som vill resa utomlands eller återvända till sitt hemland. I samband med genomförandet av detta initiativ kommer kommissionen att på lämpligt sätt beakta pågående arbete som syftar till utveckling, inom ramen för de nya europeiska arbetsmarknaderna, av en europeisk central webbplats med information om rörlighet, och till upprättande av en Europaomfattande databas med information om lediga platser och utbildning²¹. Inom detta initiativ kommer kommissionen också att uppmuntra alla regioner, särskilt mindre utvecklade regioner, att se till att information om lediga platser får stor spridning via webbplatser på gemenskapsnivå och på det nationella planet. För aktörer inom forskningsområdet i mindre utvecklade regioner är det av yttersta vikt att regionala fördelar och särdrag beaktas när man konkurrerar för att locka till sig forskare.

Statistik: För att utveckla ovannämnda åtgärder avser kommissionen att, i nära samarbete med nationella statistikkontor och/eller statistikavdelningarna i forskningsministerierna, i betydande grad förbättra tillförlitligheten och fullständigheten när det gäller insamling av statistiska data och undersökningar av rörlighet för forskare. Särskild hänsyn skall därvid tas till könsaspekten. Utgångspunkten kommer att vara informationsinsamling, och slutmålet är att upprätta en dynamik till stöd för den övergripande strategin för rörlighet.

4.1.2. Bättre praktisk assistans till forskare

Rörlighetscentra: Kommissionen kommer att uppmuntra inrättandet av centra för rörlighet. Dessa centra skall bistå nationella och utländska forskare med handläggning av rättsliga och administrativa ärenden samt tillhandahålla utbildningsresurser för tjänstemän som arbetar med rörlighet, särskilt på universiteten. Bland annat skall dessa rörlighetscentra tillhandahålla praktisk information om bostad, barntillsyn eller skola och ge råd om arbetstillfällen för medföljande partner. Dessa centra kommer inte att ersätta befintliga strukturer, utan de skall tillhandahålla nödvändiga medel för ett bättre samarbete mellan existerande och nyligen skapade strukturer och för att sådana strukturer skall kunna kopplas samman i nätverk.²²

Ombudsmän: Förutom inrättandet av rörlighetscentra kommer kommissionen att uppmuntra inrättandet av ett nätverk av nationella ombudsmän som skall vara ansvariga för handläggning av praktiska klagomål från forskare.

Rekryteringsmetoder: Kommissionen kommer att uppmuntra medlemsstater, regioner och andra aktörer inom forskningsområdet (den akademiska världen, forskningscentrer m.m.) att ta initiativ för bättre internationell utannonsering av forskartjänster. Förslag kommer att läggas fram för att undanröja kvarvarande hinder för utländska forskares deltagande i urvals- och bedömningskommittéer. På grundval av de lyckade försök som genomförts i flera medlemsstater, kommer kommissionen att förorda att man har en minsta andel utländska forskare i sådana kommittéer, samtidigt som man upprätthåller en lämplig könsbalans. Vid

²¹ I slutsatserna från Europeiska rådets möte i Stockholm anges i detta avseende att kommissionen kommer att arbeta med nationella och andra relevanta aktörer för att före slutet av år 2001 utvärdera möjligheten att inrätta en enda webbplats för information om europeisk rörlighet.

²² Vid genomförandet av detta initiativ kommer särskild uppmärksamhet att ägnas åt åtgärd 1f i "rekommendation om rörlighet inom gemenskapen för studerande, personer som genomgår yrkesinriktad utbildning, unga volontärer, lärare och utbildare" och åtgärderna 111 och 113 i handlingsplanen för rörlighet.

genomförandet av denna åtgärd kommer man att säkerställa samverkan med redan existerande nätverk inom detta område, t.ex. EURES.

4.1.3. Kvalitetsfrågor

Ministermöten om rörlighet: Vid behov kommer kommissionen att främja organisation av möten på ministernivå i medlemsstaterna angående befintliga hinder av direkt betydelse för det europeiska området för forskningsverksamhet. Dessa möten kommer att bidra till ökad medvetenhet om nödvändigheten av att utarbeta integrerade strategier för forskares rörlighet genom att etablera kontakt med lämpliga strukturer på nationell eller regional nivå. På grundval av resultaten från dessa möten kommer kommissionen att bistå intresserade medlemsstater med att organisera globala högnivåmöten om forskning på det nationella planet.

Utbyte av bästa praxis: På grundval av rekommendationerna från högnivågruppen kommer kommissionen, i samarbete med medlemsstaterna, att organisera en rad seminarier om utbyte av bästa praxis inom de områden som är av gemensamt intresse. Det franska systemet med forskarvisum, som högnivågruppen var mycket intresserad av, skulle kunna vara ett tänkbart ämne för det första seminariet.

Benchmarking: I syfte att förbättra möjligheterna till rörlighet kommer man att genomföra benchmarking för frågor som rör rörlighet. Initiativet kommer att bygga på preliminära åtgärder som har samband med utbyte av bästa praxis. Det kommer att vara inriktat på förbättrade möjligheter till rörlighet (t.ex. genom en kvalitetsstadga – "*Quality Charter*"), och det kommer att ge stöd till mekanismer för rörlighet på det nationella planet och på gemenskapsnivå. Möjligheten att identifiera gemensamma kriterier för förbättring av den yrkesmässiga situationen för forskare på Europainivå, t.ex. genom att främja administrativ samordning, skulle också kunna beaktas i detta sammanhang. Det arbete som genomförts av högnivågruppen för benchmarking, som inrättades av Europeiska rådet vid dess möte i Lissabon den 23–24 mars 2000, kommer att beaktas fullt ut vid genomförandet av detta benchmarking-initiativ. Kommissionen avser att offentliggöra resultaten av denna benchmarking och se till att de får stor spridning.

Kvalitetsstadga ("*Quality charter*"): Slutligen, på grundval av denna benchmarking, kommer kommissionen att ta fram en "kvalitetsstadga" för mottagande av utländska forskare. Stadgan skall garantera en miniminivå på den assistans som utländska forskare skall få från berörda institutioner. Denna assistans skall inbegripa stöd för integrering i värdlandets arbetsmiljö och sociala miljö, däribland i frågor som rör beskattning och immateriell äganderätt. Målet är att uppmuntra värdorganisationer att ta mer ansvar för sin utländska personal och sina gästforskare.²³

4.1.4. Förbättring av rättsläget

Inresetillstånd, möjlighet att få anställning, socialförsäkring och beskattning: Kommissionen har redan tagit initiativ till ett antal åtgärder som syftar till att förbättra rättsläget och som påverkar rörligheten, inte bara på forskningsområdet. Vid utarbetandet och diskussionen av dessa åtgärder måste dock kommissionen, medlemsstaterna och Europaparlamentet försäkra sig om att forskarnas specifika situation beaktas på vederbörligt sätt. Förslagen till åtgärder kommer bl.a. att inbegripa ett förslag till direktiv (som diskuteras

²³ Vid genomförandet av denna åtgärd kommer vederbörlig uppmärksamhet att ägnas åt åtgärd 321 i handlingsplanen för rörlighet.

för närvarande) om familjeåterförening²⁴, ett förslag till direktiv om status för medborgare från tredje land som vistas en längre tid i en medlemsstat EU, samt en rad förslag som syftar till att ytterligare underlätta den fria rörligheten för EU:s medborgare. Förutom dessa allmänna åtgärder kommer kommissionen att undersöka möjligheterna att utfärda ett "EG-forskarkort", eller forskarvisum, som kommer att göra det lättare för forskare från tredje land att komma in i EU, särskilt när de deltar i forskning som finansieras med offentliga medel. Detta skulle också möjliggöra fri rörlighet inom EU, när väl den utländske forskaren beviljats uppehållstillstånd i en medlemsstat. På socialförsäkringsområdet har rådet, i Stockholm den 23–24 mars 2001, antagit kommissionens förslag om att förenkla förordning 1408/71²⁵. Därmed skulle man utöka samordningen av socialförsäkringssystemen mellan medlemsstaterna till att omfatta även medborgare från tredje land som är lagligt bosatta i Europeiska unionen. För rätten att få arbetslöshetsunderstöd skulle detta innebära en utökning från tre till sex månader av den tid som man tillåts tillbringa utomlands medan man söker jobb. Kommissionen kommer före utgången av 2001 att presentera ett förslag om möjligheten att överföra tilläggs pensioner mellan länder²⁶. Kommissionen kommer också att uppmuntra medlemsstater att fortsätta att ingå bilaterala socialförsäkringsavtal med stater utanför EU. Medlemsstaterna kommer också att uppmuntras att komplettera nätverket av bilaterala beskattningsavtal²⁷ i syfte att få med alla länder som deltar i ramprogrammet.

4.2. Åtgärder som syftar till att säkerställa lämpligt finansiellt stöd så att man kan uppnå en kritisk massa av rörliga forskare i Europa

Skapandet av ett gynnsamt klimat för forskares rörlighet är nödvändigt, men det är inte alltid tillräckligt. Det måste kompletteras av ett system med ekonomiska stimulansåtgärder på lokal, regional och nationell nivå samt på gemenskapsnivå. Detta system skall vara anpassat till de olika etapperna och formerna av rörlighet och till de utmärkande egenskaperna hos berörda länder och forskare.

När man utformar dessa stimulansåtgärder är det av största vikt att de finansiella mekanismerna går längre än att bara innebära finansiering av stipendier. De måste på ett systematiskt sätt ta hänsyn till sådana frågor som återvändande och återintegrering för forskare till och inom Europa, forskarnas familjesituation samt ekonomisk kompensation för hinder som är kopplade till rörlighetsfrågor.

²⁴ Kommissionens ändrade förslag, KOM(2000) 624.

²⁵ Kommissionens förslag, KOM(1998) 779 slutlig och EGT C 38, 12.2.1999, s. 10.

²⁶ Problemet med gränsöverskridande pensionssystem har redan behandlas i dokumentet KOM(2001) 214 slutlig, "Meddelande från kommissionen till Rådet, Europaparlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén – Avskaffande av skattehinder för tillhandahållande av tjänstepensioner över gränserna". I slutsatserna i detta dokument uppmanar kommissionen rådet, Europaparlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén att "undersöka vilka åtgärder som är nödvändiga för att ta bort sådana obefogade hinder för den fria rörligheten som uppkommer till följd av olikheterna i medlemsstaternas system för beskattning av tjänstepensioner, i synnerhet till följd av dubbelbeskattning".

²⁷ Se dock också det arbete som redan genomförts på detta område och som beskrivs i dokumentet SEC(1992) 1118 final, "Commission Communication to the Council and the European Parliament subsequent to the conclusions of the Ruding Committee indicating guidelines on company taxation linked to the further development of the Internal Market". I punkt 34 i meddelandet sägs följande: "Kommissionen ställer sig också bakom rekommendationerna angående bilaterala beskattningsavtal. Detta gäller både uppmaningen till medlemsstaterna att komplettera nätverket med avtal inom gemenskapen och att öka deras räckvidd, och definitionen av en gemensam policy när det gäller dubbelbeskattningsavtal med länder utanför EU".

Samtidigt är framgången totalt sett för strategin starkt beroende av att man öppnar nationella program för medborgare från andra länder.

På denna grund har kommissionen, i sitt förslag till ett nytt ramprogram för forskning (2002-2006)²⁸, tagit ett initiativ som är nytt i sitt slag för att förbättra villkoren för personer som är verksamma inom det vetenskapliga området, i synnerhet när det gäller rörlighet.

Vid utarbetandet av sitt förslag har kommissionen eftersträvat följande mål:

- Att öppna och utvidga existerande instrument i syfte att uppmuntra forskare att utnyttja möjligheten till rörlighet under hela forskarkarriären, oberoende av ålder, kön, erfarenhet eller ursprungsland, med målet att uppmuntra utbildning i och för forskning, kunskapsöverföring, sammanslutning av spetsforskningscentra i nätverk samt optimal användning av forskningsinfrastrukturer på högsta nivå inom hela EU.
- Att i betydande grad utöka och diversifiera finansieringsmöjligheterna, i syfte att, genom att tillhandahålla globala instrument, ge forskare i Europa ett mer dynamiskt perspektiv. I detta sammanhang har särskild uppmärksamhet ägnats åt utveckling av globala instrument som syftar till att göra det lättare att få möjlighet att göra karriär som forskare.
- Att införa systematiska mekanismer som kan hjälpa forskare, i synnerhet de som har etablerat sig i andra delar av världen, att återvända till och återintegreras i Europa.²⁹
- Att stimulera och främja, via ekonomiska stimulansåtgärder, framstående europeisk forskning, i syfte att göra den mer synlig och attraktiv. Dessa åtgärder syftar i synnerhet till att stödja europeiska forskarlag, särskilt inom nya och/eller framväxande forskningsområden, och till att belysa personliga prestationer av europeiska forskare, i syfte att stödja deras fortsatta utveckling och internationella erkännande.
- Att ge forskare från tredje land, samt europeiska forskare som vill skaffa erfarenheter utomlands, en mer öppen och mer systematisk tillgång till finansiering.
- Slutligen: att utöka tillgången till finansiering, via lämpliga mekanismer, av nationella eller regionala rörlighetsprogram som är öppna för forskare från andra europeiska länder. På detta sätt har kommissionen strävat efter att uppmuntra medlemsstaterna att göra finansieringen av forskningsprojekt mer beroende av rörlighetsaspekter, genom att mer systematiskt beakta transnationell rörlighet och rörlighet mellan sektorer i urvalskriterier och stödssystem.

²⁸ Förslag till Europaparlamentets och rådets beslut om Europeiska gemenskapens fleråriga ramprogram 2002–2006 för verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration med syfte att främja inrättandet av det europeiska området för forskningsverksamhet", KOM(2001) 94 slutlig/2 av den 1 mars 2001.

²⁹ I detta avseende kommer särskild uppmärksamhet att ägnas åt forskare som återvänder till mindre utvecklade regioner i unionen. När det gäller tillväxtekonomier och utvecklingsländer kan systemet inbegripa stöd till forskare så att de kan återvända till sitt ursprungsland.

5. UTVÄRDERING AV POLITISKA ÅTGÄRDER

I syfte att genomföra och övervaka de åtgärder som nämns ovan, har kommissionen för avsikt att, tillsammans med medlemsstaterna, upprätta en **resultattavla** för att följa utvecklingen av de ovannämnda åtgärderna på det nationella planet och på gemenskapsnivå. Detta initiativ är nära kopplat till den benchmarking som beskrivs i avsnitt 4. Kommissionen kommer att övervaka de åtgärder som beskrivs i avsnitt 4, samt ge omfattande spridning åt lägesrapporterna om genomförandet av föreliggande strategi för rörlighet i det europeiska området för forskningsverksamhet. Med hjälp av resultattavlan, som kommer att uppdateras årligen, kommer man att kunna bevaka utvecklingen av de åtgärder som initieras genom föreliggande meddelande. Man kommer också att kunna fastställa vilka eventuella ytterligare gemenskapsåtgärder som behövs.